

Voorliggend tussenproduct is het derde tussenproduct van ontwikkelteam Nederlands, opgesteld tijdens de derde ontwikkelsessie in oktober 2018. Het betreft de 'grote opdrachten' van het leergebied, de essentie. Op basis van deze grote opdrachten zal het team in de volgende stap de benodigde kennis en vaardigheden gaan benoemen (bouwstenen). Ontwikkelteam Nederlands vraagt uw feedback op de grote opdrachten op www.curriculum.nu/feedback.

In dit tussenproduct vindt u:

- Een toelichting op de grote opdrachten en de samenhang tussen de visie en grote opdrachten.
- De bijgestelde grote opdrachten van het leergebied. Hierop vraagt het team uw feedback, zie daarvoor ook de bijgevoegde consultatievragen.
- De bijgestelde visie op het leergebied (bijlage 1), deze ligt ten grondslag aan de grote opdrachten. Als bijlage 2 vindt u hierbij een visualisatie die de samenhang tussen de visie en grote opdrachten weergeeft.
- Het ontwikkelteam Nederlands heeft ervoor gekozen om met een begrippenlijst te werken, waarin veel voorkomende begrippen rondom taal en taalgebruik worden toegelicht. U vindt deze begrippenlijst als bijlage 3 na de tussenproducten.
- De bronnenlijst (bijlage 4).

De grote opdrachten zijn gebaseerd op de visie op het leergebied (opgesteld tijdens de eerste ontwikkelsessie en bijgesteld op basis van feedback) en vormen de basis voor de volgende stap: het benoemen van kennis en vaardigheden (bouwstenen).

Opnieuw feedback op de grote opdrachten?

In de vorige ontwikkelsessie is ook gewerkt aan de grote opdrachten. De teams hebben de eerste versie reeds ter consultatie voorgelegd. In deze derde ontwikkelsessie heeft het ontwikkelteam verder gewerkt aan de grote opdrachten. Op basis van de ontvangen feedback, maar ook, voor samenhang en eenduidigheid, in samenwerking met de teams van de andere acht leergebieden. De grote opdrachten zijn dus, ook als er al veel positieve feedback op is gekomen, aangescherpt en in samenhang aangepast. In deze fase vragen de teams daarom opnieuw feedback op de grote opdrachten.

Vervolg: consultatie tot 14 november

Geef uw feedback op www.curriculum.nu/feedback tot 14 november. Het ontwikkelteam zal uw feedback gebruiken om de grote opdrachten bij te stellen en uit te werken naar bouwstenen tijdens de volgende ontwikkelsessie in december. Uw feedback is zeer gewenst, alvast bedankt!

TOELICHTING OP DE GROTE OPDRACHTEN

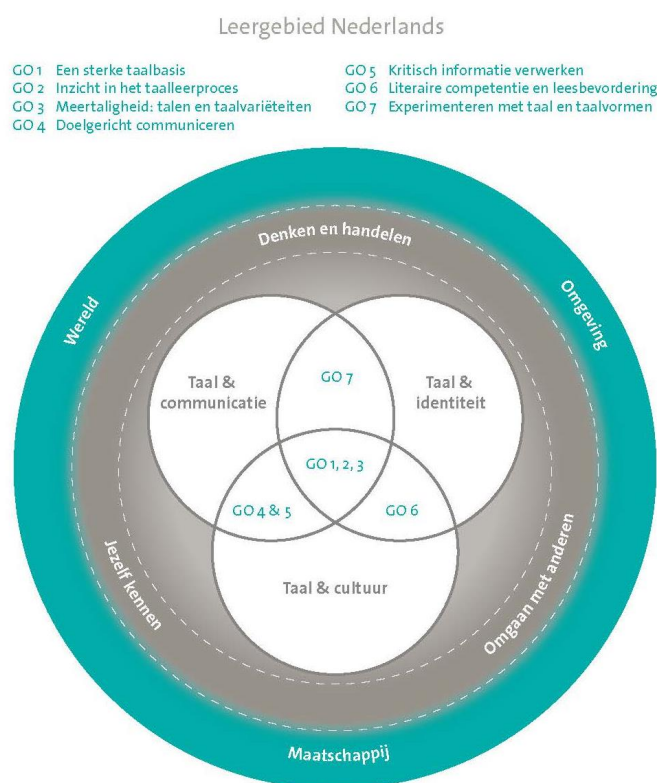
Een goede beheersing van de Nederlandse taal is belangrijk voor succesvolle participatie op school en voor volwaardige deelname aan de democratische samenleving. Het leergebied Nederlands draagt bij aan deze doelen vanuit drie kerninhouden die in de visietekst worden beschreven: taal & communicatie, taal & cultuur en taal & identiteit. Vanuit de drie kerninhouden werkt het leergebied Nederlands mee aan de kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming van de leerlingen.

Relatie met leergebied Engels/moderne vreemde talen

De drie kerninhouden van het leergebied Nederlands vertonen grote overeenkomsten met de kerninhouden van het leergebied Engels/MVT, met name als het gaat om de kerninhouden taal & communicatie en taal & cultuur. Bij beide leergebieden staat het leren beheersen van een taal om te kunnen participeren in de samenleving centraal. Bij het leergebied Nederlands ligt het accent vooral op het leren van het Nederlands als gemeenschappelijke taal, zodat leerlingen kunnen participeren op school en in de Nederlandse samenleving. Bij het leergebied Engels/MVT ligt het accent op het leren beheersen van andere talen in het kader van interculturele en grensverleggende communicatie.

Grote opdrachten van het leergebied Nederlands

Om de inhoud van het leergebied Nederlands te beschrijven, zijn drie kerninhouden geformuleerd: taal & communicatie, taal & cultuur en taal & identiteit. Deze drie kerninhouden laten gezamenlijk zien waar het in het leergebied om gaat. Ze staan niet los van elkaar, maar hangen sterk met elkaar samen. Binnen de drie kerninhouden zijn de zeven grote opdrachten van het leergebied beschreven. Deze set van grote opdrachten zijn een nadere specificering van de kerninhouden en vormen daarmee de schakel tussen de visie op het leergebied en de uitwerking in de bouwstenen (zie figuur 1 en bijlage 2). In elke grote opdracht ligt het accent op minstens twee van de drie kerninhouden.

Figuur 1: visualisatie van de samenhang tussen visie en grote opdrachten en grote opdrachten onderling

Binnen het leergebied Nederlands leren leerlingen te communiceren in woord, gebaar en beeld. Leerlingen zijn zowel taalleerder als taalgebruiker. De eerste drie grote opdrachten leggen het accent op de leerling als *taalleerder*: leerlingen versterken hun taalleerend vermogen, zodat ze hun leven lang in staat zijn hun talige kennis en vaardigheden te ontwikkelen.

Deze drie grote opdrachten vormen daarmee de onderlegger van het leergebied Nederlands:

- Grote opdracht 1: het werken aan een sterke taalbasis door een rijk taalaanbod, veel taalproductie en interactie;
- Grote opdracht 2: inzicht in eigen taalleerproces en het vermogen om dit zelfstandig en met eigen verantwoordelijkheid te sturen;
- Grote opdracht 3: het erkennen van talen en taalvariëteiten als drager van cultuur en identiteit én het benutten ervan bij de ontwikkeling van het Nederlands.

Leerlingen ontwikkelen hun taalvaardigheid verder binnen drie communicatieve contexten, waarbij het accent ligt op de leerling als *taalgebruiker*: doelgerichte communicatie, literaire communicatie en creatieve communicatie (NLGO 4 – 7). Er is altijd sprake van een wisselwerking tussen de eerste drie grote opdrachten en de laatste vier grote opdrachten: leerlingen versterken hun taallerend vermogen (NLGO 1 – 3) door in verschillende communicatieve contexten te communiceren (NLGO 4 – 7) en omgekeerd versterkt hun taallerend vermogen hun communicatie in de verschillende contexten.

1. Doelgerichte communicatie

Bij doelgerichte communicatie houdt de taalgebruiker rekening met het doel, het publiek en de context waarbinnen gecommuniceerd wordt. De leerling leert zijn verbale en non-verbale communicatie hierop af te stemmen, omdat afstemming zorgt voor vlotte, succesvolle en gepaste communicatie (GO 4). Hiervoor leert de leerling ook kritisch (digitale) informatie te verwerken (NLGO5). Hoewel het kritisch informatie verwerken een zelfstandige grote opdracht is van het leergebied Nederlands, staat het altijd in dienst van doelgerichte communicatie. Het is een zelfstandige grote opdracht, omdat het omgaan met meer en minder betrouwbare informatie een van de belangrijkste vaardigheden is onze samenleving. Beide grote opdrachten zijn vormgegeven vanuit het accent op taal & communicatie en taal & cultuur.

2. Literaire communicatie

Literair competent zijn betekent dat leerlingen literatuur belevend, interpreterend, beoordelend en met narratief begrip lezen en er literair over kunnen communiceren. Het leergebied Nederlands werkt aan literaire competentie en leesbevordering (NLGO 6). Leerlingen krijgen door het werken aan zowel literaire competentie als aan leesbevordering de kans om lezers te worden en blijven. Deze grote opdracht is vormgegeven vanuit het accent op taal & cultuur en taal & identiteit.

3. Creatieve communicatie

Creatief omgaan met taal draagt bij aan expressieve communicatie, creatieve denkontwikkeling, zelfkennis en identiteitsvorming, plezier in taal en motivatie voor en door taal. Bij het leergebied Nederlands is een belangrijke rol weggelegd voor het experimenteren met taal en taalvormen, als stimulans voor het creatieve proces van leerlingen (NLGO 7). Deze grote opdracht is vormgegeven vanuit het accent op taal & communicatie en taal & identiteit.

Vanuit de verbinding met de drie grote opdrachten 'werken aan een sterke taalbasis', 'werken aan en versterken van het taallerend vermogen' en 'benutten van andere talen en taalvariëteiten', leren leerlingen dus als taalleerder en taalgebruiker te communiceren. Zo leren ze de wereld, de mens en zichzelf erin kennen. Ook verwerven ze steeds meer en complexere taalmiddelen om te communiceren. In de ontwikkeling van jonge- naar volwassen taalleerder kan er in meer of mindere mate nadruk liggen op één van de contexten bij het leren van de Nederlandse taal.

Samenhang in grote opdrachten met andere leergebieden

Vrijwel alle grote opdrachten zijn in nauwe afstemming ontwikkeld met het leergebied Engels/MVT. Maar ook met de andere leergebieden is, waar relevant, afstemming gezocht. Hieronder beschrijven we voor welke grote opdrachten van het leergebied Nederlands de samenhang is geëxpliciteerd:

- Werken aan een sterke taalbasis (NLGO 1): omdat het leggen van een sterke basis in de Nederlandse taal helpt om de doelen rondom taalbewustzijn bij het leergebied Engels/MVT te realiseren, is deze grote opdracht afgestemd met het leergebied Engels/MVT (EMvTGO 5). Ook de keuze van onderwerpen binnen het leergebied is uitgewerkt, waarbij expliciet de link met mondiale en wereldoriënterende onderwerpen uit de andere leergebieden, bijvoorbeeld Mens & Maatschappij, Mens & Natuur en Burgerschap wordt gelegd.
- Meertaligheid (NLGO 3): omdat elke taal en elke taalvariëteit onderdeel is van het meertalig repertoire van de leerling, zijn zowel het Nederlands (vanuit het perspectief van het leergebied Engels/MVT) als de moderne vreemde talen (vanuit het perspectief van het leergebied Nederlands) onderdeel van dat repertoire. Beide leergebieden hebben daarom een grote opdracht rondom meertaligheid uitgewerkt (Engels/MVT, EMvTGO2) die met elkaar zijn afgestemd. Bij het leergebied Nederlands krijgen de taalvariëteiten een plek, alsook het werken aan school- en vaktaal bij alle leergebieden.
- Doelgericht communiceren (NLGO 4) en Kritisch informatie verwerken (NLGO 5): communicatie in de Nederlandse taal en internationale communicatie zijn nauw met elkaar verbonden, met als verschil de (inter)nationale component. Zowel de gehanteerde terminologie (bijvoorbeeld begrippen zoals 'tekst') als de kennis en vaardigheden zijn afgestemd met het leergebied Engels/MVT (EMvTGO 1). Voor het uitwerken van de grote opdracht over kritische informatieverwerking is afstemming gezocht met het leergebied Digitale geletterdheid (DLGO 3) als het gaat om de kennis en vaardigheden die nodig zijn voor online informatieverwerking.
- Literaire competentie en leesbevordering (NLGO 6) en Experimenteren met taal en taalvormen (NLGO 7): het beleven van literatuur en het experimenteren met taal en taalvormen in het Nederlands en in andere talen leveren een bijdrage aan de persoonsvorming en socialisatie van de leerling. Deze onderdelen komen in de beide leergebieden terug: bij het leergebied Nederlands in twee grote opdrachten en bij het leergebied Engels/MVT in één grote opdracht (EMvTGO 4). Ook met het leergebied Kunst & cultuur (KCGO 1) is nauw afgestemd als het gaat om het experimenteren met taal en taalvormen: aandacht voor en invulling van het creatieve proces in plaats van het product én aandacht voor reflectie van eigen en andermans werk zijn op dezelfde manier beschreven.

GROTE OPDRACHTEN

Grote opdracht 1

Titel: Een sterke taalbasis draagt bij aan de taal- en denkontwikkeling

Relevantie: Op school ontwikkelen alle leerlingen een sterke taalbasis die voortbouwt op de taalbasis die zij thuis en in de voorschoolse setting hebben ontwikkeld. Alle leerlingen hebben een sterke taalbasis nodig voor optimaal schools en maatschappelijk functioneren en voor een leven lang leren. Een sterke taalbasis vormt de grondslag voor voortdurende doorontwikkeling van kennis in informele en formele taalgebruikssituaties, binnen en buiten school.

Inhoud: Leerlingen ontwikkelen een sterke taalbasis wanneer ze vanuit een rijk taalaanbod, zowel mondeling als schriftelijk, en in betekenisvolle taalgebruikssituaties werken aan verschillende onderwerpen. Leerlingen werken met mondelinge, schriftelijke, digitale en multimediale teksten met een goede taalkwaliteit en een rijke inhoud. Ook is er veel aandacht voor het (voor)lezen van rijke teksten. Teksten van goede kwaliteit zijn teksten met rijk taalgebruik, een gevarieerde woordenschat inclusief laagfrequente woorden, en gevarieerde zinsstructuren inclusief samengestelde zinnen en verbindingswoorden. De inhoud van deze teksten wordt ontleend uit het eigen leergebied (bijvoorbeeld taalvariatie en taalverandering) of kunnen gaan over wereldoriënterende, mondiale en persoonsvormende onderwerpen, zoals vrijheid, macht, globalisering, duurzaamheid, technologische ontwikkelingen en oriëntatie op jezelf, je talenten, studie en beroep. Het is belangrijk dat leerlingen zich verdiepen in onderwerpen die vanuit meerdere perspectieven benaderd kunnen worden.

Voor de taalontwikkeling van leerlingen is ook interactie tussen leerlingen onderling en met de leraar noodzakelijk. Interactie vormt een schakel tussen de verschillende taaldomeinen (luisteren, kijken, spreken, lezen en schrijven) en functioneert als middel om te leren. Ook stimuleert interactie de taal- en denkontwikkeling van leerlingen. Wanneer leerlingen actief eigen bedoelingen en ideeën onder woorden brengen en redeneren, oefenen zij hun taalontwikkeling op alle niveaus (fonologie, uitspraak, woordvorming, zinsbouw, woordenschat, conversatie en het hanteren van passende taalregisters in verschillende taalgebruikssituaties).

Een rijk taalaanbod en gelegenheid tot taalproductie in betekenisvolle taalgebruikssituaties is noodzakelijk voor een goede ontwikkeling van de taalvaardigheden, zowel productieve vaardigheden (spreken en schrijven), receptieve vaardigheden (kijken, luisteren en lezen) als interactievaardigheden.

Brede vaardigheden: communicatie, samenwerken

Grote opdracht 2

Titel: Autonome taalgebruikers werken hun leven lang aan hun taallerend vermogen

Relevantie: In een voortdurend veranderende samenleving is het van belang dat leerlingen in staat zijn om als autonome taalgebruiker hun leven lang communicatieve kennis en vaardigheden te ontwikkelen. Wanneer leerlingen hun eigen taalleerproces zelfstandig en met eigen verantwoordelijkheid (bij) kunnen sturen, zullen ze erin slagen om in verschillende, nieuwe taalgebruikssituaties doelgericht te communiceren en te functioneren. Leerlingen werken aan het versterken van hun taallerend vermogen, vanuit

vragen als 'Hoe *leer* ik een verhaal schrijven?' en 'Hoe is deze goede spreker zo'n goede spreker geworden?'

Inhoud: Leerlingen verwerven in toenemende mate inzicht in de wijze waarop ze taaltaken aanpakken en worden zich bewust van strategieën die ze kunnen inzetten om tot een bepaald resultaat te komen (metacognitief bewustzijn). Een taalgebruiker met een ontwikkeld metacognitief bewustzijn is in staat om zijn eigen taalleerproces te sturen en te reguleren. Leerlingen ontwikkelen hun zelfregulerend vermogen tijdens de voorbereiding en uitvoering van en de reflectie op taaltaken, waarbij ze reflecteren op hun eigen aanpak, taalprestaties en de effecten ervan.

Leerlingen leren in toenemende mate realistische taal(leer)doelen te stellen. Ze leren daarbij een haalbare planning maken, bijvoorbeeld voor de goede uitvoering van een schrijftaak. Ook leren ze de juiste cognitieve en metacognitieve strategieën toepassen om de geformuleerde taal(leer)doelen te bereiken. Leerlingen kunnen zichzelf eerst begeleid en later meer zelfstandig bijsturen afhankelijk van de tussenresultaten en de taalgebruikssituatie. Dat betekent dat ze hun taaldoelen en/of taal(leer)strategieën kunnen aanpassen. Daarnaast zijn leerlingen steeds beter in staat om hun eigen prestaties te evalueren in relatie tot de gestelde taal(leer)doelen en eigen verwachtingen. Ze leren daarbij feedback van leraar en medeleerlingen op waarde schatten en verwerken en ook feedback te geven op aanpak en prestaties van medeleerlingen. Ze kijken niet alleen terug, maar juist ook vooruit en leren verwoorden hoe prestaties en opgedane leerervaringen van invloed zijn op toekomstige taaltaken.

Om zelfregulatie te stimuleren is het van belang dat in het leergebied Nederlands wordt gewerkt aan motivatie en vertrouwen. Het is belangrijk dat leerlingen het vertrouwen hebben dat ze een taaltaak tot een goed einde kunnen brengen. Een klimaat waarin leerlingen fouten mogen maken, het opnieuw mogen proberen en hierbij naar behoefte worden ondersteund, is daarbij een voorwaarde. Ook is het belangrijk om een context te creëren waarin ruimte is voor dialoog en interactie over taal(leer)doelen en eigen prestaties.

Brede vaardigheden: zelfregulatie, ondernemend denken en handelen, oriëntatie op jezelf, je studie en je loopbaan

Grote opdracht 3

Titel: Op school worden talen en taalvariëteiten erkend en benut

Relevantie: Historisch gezien is Nederland een land waarin verschillende talen en taalvariëteiten gesproken en gebruikt worden, zowel binnen als buiten de schoolcontext. Globalisering en migratie brengen bovendien met zich mee dat leerlingen vaak samen leren en samenwerken met mensen met een andere talige en culturele achtergrond. Iedereen gebruikt afwisselend en soms door elkaar verscheidene talen of taalvariëteiten, zoals Nederlands, Fries, Engels, Turks, Pools of Syrisch, boekentaal of spreektaal, gebarentaal, een dialect, straattaal, jongerentaal, chattaal of vaktaal. Deze talen hebben een bijzondere betekenis voor de gebruiker, omdat ze een drager zijn van cultuur en identiteit.

Aansluiten bij en benutten van talen en taalvariëteiten van leerlingen is nodig om het Nederlands (verder) te ontwikkelen, samen te leren en samen te leven. Het versterkt hun talig en cultureel bewustzijn en leidt tot gevoeligheid voor meerdere talen en een open houding, waardering en respect bij leraren, leerlingen en ouders ten aanzien van talige diversiteit en culturele identiteit.

Inhoud: Meertaligheid is het functioneel en flexibel gebruiken van een meertalig repertoire. Afhankelijk van de taalgebruikssituatie waarin leerlingen zich bevinden, leren ze switchen tussen talen en taalvariëteiten met de bijbehorende registers. Ze leren hun meertalig repertoire flexibel in te zetten en bewuste keuzes te maken om doelgericht te communiceren. Door kennis van en ervaring met talen of taalvariëteiten krijgen leerlingen bovendien meer inzicht in de eigen (meer)talige cultuur en identiteit en die van anderen.

Leerlingen worden zich ervan bewust dat ze leven in een meertalige samenleving en begrijpen wat dat betekent. Ze leren hoe verschillende talen en taalvariëteiten elkaar beïnvloeden, doordat deze met elkaar in contact staan. Ze krijgen inzicht in de effecten van meertaligheid. Door deze kennis, inzichten en ervaringen leren leerlingen bewust en respectvol om te gaan met overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, talen, taalvariëteiten en culturen. Hierdoor kunnen leerlingen mensen van verschillende sociale en culturele achtergronden met zelfvertrouwen tegemoet treden en met hen samenwerken.

Brede vaardigheden: Sociale en culturele vaardigheden, samenwerken, creatief denken en handelen, oriëntatie op jezelf, je studie en loopbaan

Grote opdracht 4

Titel: De competente taalgebruiker communiceert doelgericht

Relevantie: Doelgericht leren communiceren is het voornaamste doel van taalonderwijs. Communicatie is namelijk een cruciaal element om tot maatschappelijke participatie en persoonlijke ontwikkeling te komen. Bij het leergebied Nederlands leren leerlingen in informele en formele taalgebruikssituaties doelgericht te communiceren, bijvoorbeeld om elkaar te informeren, te waarschuwen en uit te nodigen.

Inhoud: Bij doelgerichte communicatie houdt de taalgebruiker rekening met doel, publiek en taalgebruikssituatie waarin gecommuniceerd wordt. De leerling leert zijn verbale en non-verbale communicatie hierop af te stemmen, omdat afstemming zorgt voor vlotte, succesvolle en gepaste communicatie. Leerlingen communiceren productief (spreken en schrijven), receptief (luisteren en lezen) en in interactie. In interactie zijn er zowel receptieve als productieve vaardigheden vereist en is er sprake van een (snelle) afwisseling tussen deze vaardigheden.

Leerlingen verwerven inzicht in en werken met mondelinge, schriftelijke, digitale en multimediale teksten in allerlei verschijningsvormen die via verschillende media worden gecommuniceerd. Om doelgericht te communiceren verwerven leerlingen kennis van communicatieve doelen, bijbehorende tekstsoorten en van de verbale en non-verbale middelen die taalgebruikers inzetten om hun doel(en) te bereiken. Leerlingen leren in welke taalgebruikssituatie welk taalregister passend is en kunnen hierin de juiste keuzes maken als ze zelf communiceren. Daarbij zijn ze zich bewust van de effecten die talige middelen kunnen hebben op het denken, handelen en de opvattingen van anderen. Deze inzichten krijgen ze door te reflecteren op het taalgebruik van anderen en van zichzelf.

Het jonge kind stemt zijn taalregister al af op de taalgebruikssituatie, bijvoorbeeld in een spelsituatie zoals een gesprek bij de kassa of een telefoongesprek met de dokter. Naarmate leerlingen ouder worden, wordt het gebruik van formele taal en taalregisters, inclusief school- en vaktaal, in verschillende taalgebruikssituaties steeds belangrijker. Ze produceren, verwerken en waarderen steeds complexere teksten. Dat doen leerlingen

niet alleen individueel, maar juist ook samen: gezamenlijk realiseren ze beoogde taaldoelen en ondersteunen elkaar daarbij.

Om doelgericht te leren communiceren is het noodzakelijk taaltaken aan te bieden waarvan het belang en het doel duidelijk is. Deze taaltaken zijn gesitueerd in een authentieke taalgebruikssituatie en hebben een realistisch publiek. Het leergebied Nederlands creëert deze betekenisvolle contexten, zodat de gewenste mondelinge en schriftelijke productie en de daarbij passende registers worden uitgelokt.

Brede vaardigheden: kritisch denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen en communiceren

Grote opdracht 5

Titel: De competente taalgebruiker verwerkt (digitale) informatie kritisch

Relevantie: Leerlingen groeien op in een sterk digitaliserende samenleving waarin in een hoog tempo een continue stroom informatie op hen afkomt die ze moeten filteren. Feiten en meningen, hoofd- en bijzaken wisselen elkaar af en leerlingen moeten beoordelen wat waar en belangrijk is, wie wat zegt en met welke bedoeling. Het is belangrijk om hoofd- van bijzaken en objectieve van subjectieve informatie te kunnen scheiden: wat is feitelijke informatie en wat is een reclameboodschap? Leerlingen verwerven deze kennis en vaardigheden om doelgericht te communiceren via verschillende media, binnen en buiten school. Bovendien helpt het leerlingen om hun mening of oordeel uit te leren stellen, totdat ze genoeg informatie hebben verzameld.

Inhoud: Leerlingen leren in vijf stappen kritisch en efficiënt omgaan met online en offline informatiebronnen, zoals elkaars verhalen, het (jeugd)journaal, boeken, websites en berichten op sociale media. Dat doen ze door het uitvoeren van authentieke, communicatieve taaltaken, waarbij ze steeds beter leren om (1) hun informatie- of zoekvraag scherp te formuleren en (2) hun zoekstrategie te bepalen. Leerlingen leren zich dus eerst (begeleid) oriënteren op een onderwerp. Op grond daarvan bepalen ze hun informatievraag en passende zoekstrategieën. Leerlingen leren bijvoorbeeld juiste trefwoorden en synoniemen te gebruiken, voor hun spreekbeurt over de Eiffeltoren, voor een klein onderzoek naar groene energie bij wereldoriëntatie en voor hun archiefonderzoek bij geschiedenis.

(3) Vervolgens doen leerlingen kennis en ervaringen op om informatie te selecteren en te beoordelen. Ze leren om gevonden informatie op waarde te schatten, hoofd- van bijzaken en objectieve van subjectieve informatie te onderscheiden. Ze bouwen kennis op over communicatieve doelen, verbale en non-verbale middelen en retorische strategieën die worden ingezet om doelen te bereiken en de effecten ervan. Dat doen ze door teksten en taalgebruik van zichzelf en dat van anderen te analyseren en hierop te reflecteren. Op jonge leeftijd zijn leerlingen al in staat om te beoordelen of verhalen en beelden echt of niet echt kunnen zijn. Leerlingen ontwikkelen hierdoor een kritische blik op de kwaliteit en betrouwbaarheid van verschillende bronnen. Ze leren om verder te kijken dan de eerste zoekresultaten en om informatie niet letterlijk over te nemen. (4) Leerlingen bestuderen en verwerken de informatie en bespreken deze met elkaar en de leraar. Ook leren ze de bronnen bij te houden. (5) Ze presenteren de informatie mondeling, schriftelijk, digitaal en/of multimediaal. In toenemende mate leren leerlingen verschillende bronnen op een logische manier te ordenen en te integreren in eigen woorden en zonder stijlbreuken, zodat er een goede synthesesetekst ontstaat.

Voor het kritisch en efficiënt om kunnen gaan met informatie zijn naast denkvaardigheden ook houdingsaspecten, reflectie en zelfregulerend vermogen

belangrijk. Leerlingen werken aan een kritische houding ten opzichte van de informatie die ze verwerken en aan het uitstellen van hun mening en/of oordeel.

Brede vaardigheden: kritisch denken en (praktisch) handelen, probleemoplossend denken en (praktisch) handelen, communicatie

Grote opdracht 6

Titel: Leesbevordering en literaire competentie stimuleren leerlingen om lezers te worden en te blijven

Relevantie: Literatuur zet aan tot het vergroten van nabije en andere werelden en aan nieuwe gedachten. Meer dan het lezen van alledaagse teksten zorgt het lezen van literaire teksten voor een vertraagd leestempo, waardoor deze teksten kunnen aanzetten tot dieper nadenken. Literaire teksten laten meerdere interpretaties toe en geven een inkijk in het hoofd van iemand anders. Dit kan bijdragen aan het empathisch vermogen en kan leiden tot genuanceerder communiceren en handelen. Werken met literatuur kan de leesmotivatie stimuleren. Door leerlingen de kans te geven regelmatig boeken te lezen die aanspreken en uitdagen, wordt het waarschijnlijker dat leerlingen positieve leeservaringen opdoen. Ten slotte heeft het werken met literatuur een gunstig effect op taalvaardigheid, woordenschat en op onderwijsprestaties in het algemeen.

Inhoud: Het leergebied Nederlands werkt aan leesbevordering en maakt leerlingen wegwijs in het brede aanbod van literatuur en werkt aan de ontwikkeling van literaire competentie.

Leesbevordering is een belangrijk onderdeel van het literatuuronderwijs. Het bevorderen van leesplezier en leesmotivatie is van belang, omdat ze een positieve leespiraal in gang zetten: een leerling die graag leest, leest meer en beter en grijpt daardoor ook sneller naar een ander boek of een andere tekst. Leerlingen maken daarom kennis met een rijk aanbod van prentenboeken, kinder- en jeugdliteratuur, Young Adult- en volwassenenliteratuur. Door kennis te maken en te werken met literatuur krijgen leerlingen inzicht in hun leesvoorkeuren. Als ze daarbij vrijheid krijgen in het kiezen van boeken en boeken kunnen lezen die aansluiten op hun competenties en interesses, wordt de kans vergroot dat ze lezers met een positieve leesattitude worden en blijven.

Literair competent zijn betekent dat leerlingen literatuur belevend, interpreterend, beoordelend en met narratief begrip lezen en over hun literaire leeservaringen kunnen communiceren. Leerlingen ontwikkelen zich binnen elk van deze vier dimensies, waarbij ontwikkeling binnen één dimensie van invloed is op de ontwikkeling binnen de andere. Binnen het literatuuronderwijs komen deze vier dimensies dus geïntegreerd aan bod. Het is van belang dat leerlingen daarbij repertoirekennis opdoen, waarmee ze systematisch literaire competentie ontwikkelen. Werken aan literaire competentie begint al vroeg, waarbij wordt aangesloten bij de belevingswereld van leerlingen en van daaruit wordt verder gewerkt op een wijze die past bij het schooltype en het niveau van de leerling.

Door met elkaar over (prenten)boeken te praten, door voorgelezen te worden en door zelf te lezen verwerven leerlingen inzichten in ethische kwesties en politieke, sociaal-culturele en maatschappelijke discussies. Ze leren meerdere perspectieven te verkennen en in te nemen en ze leren vragen te stellen aan de tekst, zichzelf en elkaar. Ook leren ze eigen standpunten ter discussie te stellen, hun eigen oordeel uit te stellen en argumenten af te wegen op basis van onderzoek en interactie.

Brede vaardigheden: Kritisch denken en (praktisch) handelen, creatief denken en (praktisch) handelen, sociale en culturele vaardigheden

Grote opdracht 7

Titel: Experimenteren met taal en taalvormen stimuleert het creatieve proces

Relevantie: Bij het leergebied Nederlands is een belangrijke rol weggelegd voor het experimenteren met taal en taalvormen, als stimulans voor het creatieve proces van leerlingen. Creatief denken en handelen zijn vaardigheden waar nu en in de toekomst een groot beroep op wordt gedaan in de samenleving. Voor veel vraagstukken zijn nieuwe, ongebruikelijke ideeën nodig. Creatief denken en handelen kunnen daaraan bijdragen.

Creatief omgaan met taal draagt bij aan plezier in en motivatie voor taal, expressie en verbeelding, creatieve denkontwikkeling en identiteitsvorming. Aandacht voor het creatieve proces zorgt voor verrijkende ervaringen voor leerlingen. Hiermee kunnen durf en zelfvertrouwen versterkt worden. Ook kan het nieuwe manieren aanreiken om betekenis te geven aan ervaringen. Op deze wijze leren leerlingen zich te ontwikkelen tot taalcompetente burgers met een eigen perspectief op de wereld. Bovendien draagt het bij aan inzicht in literatuur, doordat leerlingen oefenen met literaire technieken en narratieve middelen, en aan betere taalvaardigheid.

Inhoud: Creatieve vormen van communicatie omvatten alle vormen van taalgebruik, zoals luisteren, spreken, lezen en schrijven, mogelijk gecombineerd met beeld en gebaren. De nadruk bij het experimenteren met taal ligt op het creatieve proces, waarbij leerlingen niet gebonden zijn aan vaste tekstvormen. Originaliteit, het nieuwe en het eigene van leerlingen krijgen een belangrijke plaats.

Taal is een waardevol middel om expressie te geven aan eigen ervaringen, gedachten en intenties. Leerlingen beschikken van jongs af aan over een eigen creatief vermogen om narratieven (verhalen) op een eigen en/of nieuwe manier te delen. Leerlingen vertellen verhalen vanuit spel, fantasie, emoties en gedachten. Door in het onderwijs aandacht te besteden aan het creatieve proces, blijft het creatieve vermogen behouden en kan het verder worden ontwikkeld. Het creatieve proces wordt gekenmerkt door spel, experiment, intuïtie en/of improvisatie met taal en taalvormen, al dan niet gecombineerd met beeld, klank en beweging.

Bij het leergebied Nederlands bouwen leerlingen een repertoire op van kennis, vaardigheden en technieken die het creatieve proces stimuleren. Dat doen ze door te kijken naar eigen werk en dat van anderen en te reflecteren op het doorgemaakte creatieve proces. Hierdoor zijn ze steeds beter in staat om te experimenteren met taal en taalvormen in zowel zakelijke als meer artistieke teksten, zoals liedjes, rijmspellen, taalgrappen, digitale vertellingen en cabaretteksten. In deze vaak speelse teksten is aandacht voor vormaspecten, zodat leerlingen leren dat creativiteit niet hetzelfde is als ongebondenheid aan alle regels.

Om ruimte te bieden aan creativiteit is het van belang een klimaat te creëren waarin leerlingen zichzelf durven zijn en met plezier kunnen experimenteren met taal. Ze mogen daarbij fouten maken, het opnieuw proberen en worden daarbij naar behoefte ondersteund.

Brede vaardigheden: Creatief denken en (praktisch) handelen, ondernemend denken en handelen, oriëntatie op jezelf, je studie en loopbaan

CONSULTATIEVRAGEN

Algemeen

1. In hoeverre herkent u de inhoud uit de visie van het ontwikkelteam in de grote opdrachten? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.
2. In hoeverre vormt de gehele set grote opdrachten een samenhangend geheel? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.
3. In hoeverre is het wenselijk om de grote opdrachten rondom doelgericht communiceren (GO 4) en kritisch (digitale) informatie verwerken (GO 5) als twee aparte grote opdrachten te beschrijven? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=helemaal niet wenselijk, 2=niet wenselijk, 3=wenselijk, 4=heel erg wenselijk). Licht uw antwoord toe.
4. Bij welke grote opdracht is het onvoldoende duidelijk wat ermee wordt bedoeld? Noem in uw antwoord eerst de titel van de grote opdracht en licht uw antwoord toe.
5. In hoeverre sluiten de grote opdrachten aan bij (recente) wetenschappelijke of vakdidactische inzichten op betreffend thema? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.
6. In hoeverre zijn de grote opdrachten geschikt voor uw onderwijssector? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe vanuit uw onderwijssector.
7. In hoeverre is er sprake van voldoende samenhang met het leergebied Engels/MVT? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.
8. In hoeverre is er sprake van voldoende samenhang met de andere leergebieden (Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij, Mens & Natuur, Bewegen & Sport, Burgerschap, Digitale geletterdheid en Rekenen/wiskunde)? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.

Leerlingen en ouders

9. Stelling: "Ik vind het belangrijk dat alle leerlingen leren hoe ze hun taalgebruik kunnen afstemmen op de situatie waarin ze luisteren, spreken, lezen en schrijven." Geef op een schaal van 1-4 aan in hoeverre je het eens bent met deze stelling. (1. Helemaal mee oneens, 2. mee oneens, 3. mee eens, 4. helemaal mee eens). Leg je antwoord uit.
10. Stelling: "Ik vind het belangrijk dat alle leerlingen veel verhalen, gedichten en leesboeken lezen en daarover in gesprek gaan op school." Geef op een schaal van 1-4 aan in hoeverre je het eens bent met deze stelling. (1. Helemaal mee oneens, 2. mee oneens, 3. mee eens, 4. helemaal mee eens). Leg je antwoord uit.

11. Stelling: "Ik vind het belangrijk dat alle leerlingen vaak oefenen met het goed zoeken en gebruiken van informatie op internet." Geef op een schaal van 1-4 aan in hoeverre je het eens bent met deze stelling. (1. Helemaal mee oneens, 2. mee oneens, 3. mee eens, 4. helemaal mee eens). Leg je antwoord uit.

12. Stelling: "Ik vind het belangrijk dat alle leerlingen leren nadenken over hun taalgebruik, zodat ze weten waar ze goed en minder goed in zijn." Geef op een schaal van 1-4 aan in hoeverre je het eens bent met deze stelling. (1. Helemaal mee oneens, 2. mee oneens, 3. mee eens, 4. helemaal mee eens). Leg je antwoord uit.

BIJLAGE 1: BIJGESTELDE VISIE OP HET LEERGEBIED NEDERLANDS

Relevantie

Het leergebied Nederlands bevordert gelijke kansen voor alle leerlingen door hen in de gelegenheid te stellen een sterke taalbasis te ontwikkelen en op te bouwen van waaruit zij zich een leven lang kunnen blijven ontwikkelen. Leerlingen werken aan hun taalbasis door in betekenisvolle contexten gesprekken te voeren, te spreken, luisteren, lezen en schrijven. Hierbij is er ook aandacht voor de rol van beelden en gebaren als betekenisdragers. Het leergebied Nederlands doet recht aan de verschillende talen en taalvariëteiten die leerlingen kunnen beheersen. Deze talen en taalvariëteiten spelen een belangrijke rol als voertuig voor denkprocessen en communicatie, als drager van de identiteit en als belangrijke basis voor de algemene ontwikkeling en ontwikkeling van het Nederlands.

Een goede beheersing van de Nederlandse taal is van groot belang voor succesvolle participatie op school en voor volwaardige deelname aan de democratische samenleving waarin globalisering, digitalisering en technologische ontwikkelingen een grote rol spelen. Het Nederlands is de dominante omgangstaal in informele en formele situaties: de taal van het onderwijs, de overheid en de wet. Het leergebied Nederlands voorziet in de ontwikkeling van de beheersing van de standaardtaal (kwalificatie).

Ook draagt het leergebied bij aan de socialisatie van leerlingen. Leerlingen verwerven kennis en inzicht in de Nederlandse taal en cultuur, zodat deze in stand gehouden, overgedragen en verder ontwikkeld wordt. Ze worden ondersteund en uitgedaagd bij hun ontwikkeling tot actieve en kritische burgers. Leerlingen die zich thuis voelen in de Nederlandse taal zijn beter toegerust om op volwassen wijze hun verantwoordelijkheid te nemen in de samenleving (socialisatie).

Taal is een belangrijk middel om expressie te geven aan eigen ervaringen, gedachten en intenties. Leerlingen verwerven inzicht in hun taal en taalgebruik en leren reflecteren op hun eigen ontwikkeling als taalgebruiker, in relatie tot de ander en de wereld om hen heen. Ten slotte bevordert het leergebied de ontwikkeling van een positieve houding ten opzichte van talen, taalvariëteiten en culturen (persoonsvorming).

Inhoud

De inhouden van het leergebied Nederlands worden hieronder beschreven, uitgaand van Taal & communicatie, Taal & cultuur en Taal & identiteit. De samenhang tussen deze drie vormt binnen het leergebied Nederlands het uitgangspunt.

Taal & communicatie

Leerlingen komen op school structureel in aanraking met het Standaardnederlands en krijgen kansen zich daarin te ontwikkelen. Ze worden taalcompetent door in elke fase van ontwikkeling hun talige kennis, vaardigheden en attitudes uit te breiden en te verdiepen. De taalbasis die op deze manier ontstaat is een instrument om (verder) te leren.

Door middel van taal verlenen leerlingen betekenis aan de wereld en kunnen ze gevoelens, ervaringen, meningen en feiten onder woorden brengen, begrijpen, interpreteren, evalueren en/of nuanceren. Bij het leergebied Nederlands leren leerlingen communiceren in verschillende, betekenisvolle contexten. Ze worden gestimuleerd in hun taalproductie, eerst mondeling in interactie met elkaar en de leraar, later ook schriftelijk. Ze leren communiceren in interactie met elkaar, bijvoorbeeld om te kunnen samenwerken en problemen op te lossen. Leerlingen leren vanuit verschillende perspectieven over onderwerpen uit het eigen leergebied, andere leergebieden en een bredere maatschappelijke context te praten, lezen, schrijven en ernaar te luisteren.

Leerlingen verdiepen zich in teksten die rijk zijn aan inhoud en van goede kwaliteit zijn. Ze produceren en verwerken een breed scala aan gesproken, geschreven, digitale en multimediale teksten. Daarbij leren leerlingen gaandeweg hun communicatie af te stemmen op doel, publiek en context en leren ze steeds beter de juiste taalregisters te hanteren. Ook leren ze om kritisch en efficiënt om te gaan met de continue stroom aan (digitale) informatie in de samenleving, zodat ze goede informatieverwerkers worden. Leerlingen leren om doelgericht om te kunnen gaan met digitale media, inclusief nieuwe tekstsoorten en bijbehorende registers. Om doelgericht te communiceren, verwerven leerlingen steeds meer inzicht in hoe taal in elkaar zit en hoe taal betekenis creëert. Ook leren ze begrippen om systematisch over taalgebruik te denken en te communiceren.

Taal & cultuur

Leerlingen komen bij het leergebied Nederlands in aanraking met allerlei talige, culturele uitingen uit heden en verleden. Door deze verschillende uitingen te verkennen, te bespreken en zelf teksten te creëren, leren ze de cultuur of culturen waarin ze leven en andere culturen beter te begrijpen en er respectvol mee om te gaan. Cultuur is alles wat mensen denken, doen en maken en de betekenis die mensen vanuit hun eigen achtergrond daaraan geven. De talige en culturele bagage die leerlingen meekrijgen op school draagt bij aan een succesvolle participatie in de samenleving.

Het ontwikkelen van literaire competentie is een belangrijke taak van het leergebied Nederlands. Leerlingen leren om gesproken en geschreven literaire teksten te begrijpen, interpreteren, erover te communiceren, erop te reflecteren en er persoonlijke, historische en culturele betekenis aan toe te kennen. Onder literatuur verstaan we fictie, literaire non-fictie en poëzie. Andere culturele uitingen zoals film, theater, beeld en muziek kennen ook fictionele en narratieve kenmerken. Deze vormen kunnen benut worden in het literatuur- en taalonderwijs, bijvoorbeeld om aan te sluiten bij de belevingswereld van leerlingen, maar het uitgangspunt van het literatuuronderwijs blijft het geschreven woord. Leerlingen ontdekken de kracht en schoonheid van taal in allerlei talige uitingen. Het bevorderen van leesplezier en leesmotivatie is bovendien een belangrijke taak van het leergebied. Leesplezier en leesmotivatie zetten namelijk een positieve leesspiraal in gang: een leerling die graag leest, leest meer en beter en grijpt daardoor ook sneller naar een ander boek of een andere tekst.

Taal & identiteit

Taal is een drager van identiteit en vertolkt het geheel aan normen, waarden en opvattingen van een individu, groep en samenleving. Leerlingen verkennen en ontwikkelen door taal hun eigen identiteit en hun relatie tot anderen en kunnen hier woorden aan geven. Ze leren om expressie te geven aan hun eigen gedachten en ervaringen en maken door middel van taal hun intenties duidelijk. Leerlingen ontdekken en benutten hun talige kwaliteiten, ontwikkelen hun eigen voorkeuren en krijgen vertrouwen in hun eigen taalvaardigheid. Door taal leren ze hun gedachten, gevoelens en keuzes kenbaar te maken en toe te lichten, zoals eigen plannen en ideeën en ook hun school-, studie- en beroepskeuze.

Ook leren leerlingen dat ze een onderwerp of thema vanuit meerdere perspectieven kunnen bekijken. Ze leren die perspectieven herkennen, daarop te reflecteren en hun oordeel uit te stellen. Literatuur en andere talige, culturele uitingsvormen spelen daarbij een belangrijke rol. Het (voor)lezen van, kijken en luisteren naar, praten over en scheppen van taaluitingen draagt daarmee bij aan de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen.

Positie

Samenhang met andere leergebieden

Binnen het leergebied Nederlands is er naast aandacht voor Standaardnederlands ook aandacht voor de specifieke registers schooltaal (taal die leerlingen nodig hebben om op school te leren) en vaktaal (specifieke taal die leerlingen verwerven binnen de andere leergebieden en beroepen). Er wordt gericht gewerkt aan een sterke taalbasis die geschikt is voor het leren op school door een rijk taalaanbod, taalproductie en interactie. Verder speelt het leergebied een ondersteunende rol als het gaat om het bewustmaken van het bestaan van vaktaal bij leerlingen. Enerzijds door hen te helpen bij het identificeren van vaktaal en anderzijds door hen talige activiteiten en rijke teksten aan te bieden die aansluiten bij doelen van andere leergebieden.

Bij alle leergebieden zijn taal en taalontwikkeling van groot belang. Dat betekent dat in het onderwijs in de andere leergebieden aandacht is voor vakspecifieke taalontwikkeling: voor vakbegrippen en voor de taal waarmee de vakinhoud wordt vormgegeven. Daarom worden talige doelen in de curricula van alle leergebieden uitgewerkt en worden leerlingen in alle leergebieden door de leraar ondersteund in hun taalontwikkeling.

De inhouden en vaardigheden bij het leergebied Nederlands komen voor een belangrijk deel overeen met de inhouden en vaardigheden van het leergebied Engels/Moderne vreemde talen (MVT). Ook daar staat de ontwikkeling van talige en culturele competenties centraal. Daarom worden de dwarsverbanden tussen de curricula uitgewerkt.

Doorlopende leerlijnen

De basis voor de taalontwikkeling van een leerling wordt gelegd in de thuisomgeving en in de voorschoolse periode. Het is belangrijk om te constateren dat deze basis voor leerlingen verschillend is. Voor leerlingen met een beperkte Nederlandse taalvaardigheid moet het taalaanbod op school en specifiek bij het leergebied Nederlands niet worden verarmd. Deze leerlingen moeten juist op maat worden ondersteund bij het zelf produceren van rijke taal en het leren begrijpen van taal en teksten. Ook voor leerlingen met een goede beheersing van het Standaardnederlands is het van belang dat ook zij blijvend worden uitgedaagd hun taalvaardigheid te versterken.

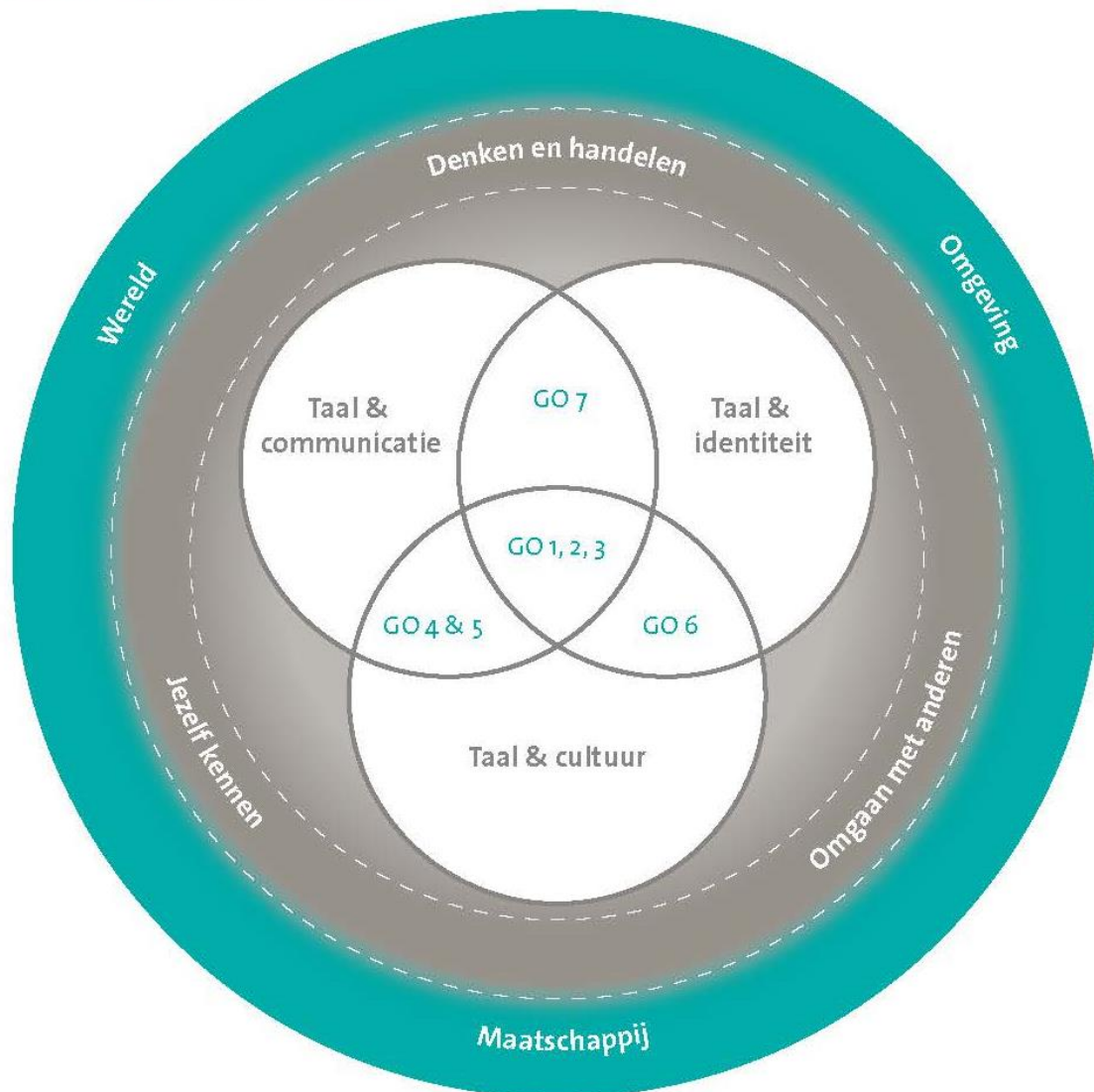
De taalontwikkeling van leerlingen verloopt cumulatief: in elke fase van ontwikkeling is er sprake van een combinatie van verwerving van nieuwe talige kennis, vaardigheden en attitudes en van verdieping van bestaande kennis, vaardigheden en attitudes. Kennis en vaardigheden worden opgebouwd volgens de dimensies van concreet naar abstract, van eenvoudig naar complex, minder naar meer en van begeleid naar zelfstandig. In elke fase van de taalontwikkeling spelen een rijk taalaanbod, taalproductie en een multiperspectivische benadering van onderwerpen een grote rol. Leerlingen werken in interactie aan een sterke taalbasis, waarbij (tijdelijke) ondersteuning van leerlingen bij het versterken van hun taalvaardigheid van belang is.

Het aanbod binnen het leergebied Nederlands bereidt leerlingen voor op doorstroom naar passend vervolgonderwijs, beroep of dagbesteding. Daarbij wordt recht gedaan aan de eigenheid van de verschillende onderwijssectoren en aan de talenten en mogelijkheden van leerlingen. Leerlingen krijgen de mogelijkheden om zich vanuit talenten, interesses en leerbehoeften te ontwikkelen. Op die manier kunnen leerlingen hun individuele kwaliteiten optimaal benutten, zich kwalificeren voor de overgangsmomenten en zich ontwikkelen tot taalcompetente deelnemers aan de samenleving, met een open houding tegenover variatie en verandering in taal en cultuur.

BIJLAGE 2: VISUALISATIE VAN RELATIES KERNINHOUDEN VAN VISIE EN GROTE OPDRACHTEN

Leergebied Nederlands

GO 1 Een sterke taalbasis	GO 5 Kritisch informatie verwerken
GO 2 Inzicht in het taalleerproces	GO 6 Literaire competentie en leesbevordering
GO 3 Meertaligheid: talen en taalvariëteiten	GO 7 Experimenteren met taal en taalvormen
GO 4 Doelgericht communiceren	

BIJLAGE 3: WOORDENLIJST

Hieronder treft u een beknopte definitie van een aantal begrippen die zijn opgenomen in de grote opdrachten. Het gaat om de betekenis die ze in het vreemdetaalonderwijs krijgen. Waar zinvol voor de leesbaarheid, is het begrip expliciet omschreven in de grote opdracht. Een aantal begrippen komt ook terug in andere leergebieden, zoals Engels/MVT en Kunst & Cultuur.

Communiceren	Het vermogen doelgericht boodschappen over te brengen en te begrijpen.
Communicatief doel	Wanneer een zender communiceert wil hij iets bewerkstelligen bij de ontvanger. Het kan gaan om verhalende, informerende en waarderende doelen, zoals een vakantieverhaal vertellen in de kring, een instructiefilmpje bekijken en uitvoeren en een betoog schrijven over duurzame energie. Het communicatieve doel bepaalt de tekstsoort (het genre).
Creativiteit	Het vermogen om nieuwe en/of ongebruikelijke maar (praktisch) toepasbare ideeën voor vraagstukken te vinden.
Cultuur	Alles wat mensen denken, doen en maken en de betekenis die mensen vanuit hun eigen achtergrond daaraan geven. Cultuur is hoe wij wonen, hoe wij ons kleden, hoe wij met elkaar communiceren, hoe wij eten, hoe wij met elkaar omgaan, hoe wij werken, hoe wij onze vrije tijd besteden, hoe wij politiek bedrijven en wetten maken, hoe wij onderzoek doen, hoe wij landbouwbedrijven en industrie ontwikkelen, enzovoort (SLO, 2014: 11).
Literatuur	Literatuur heeft altijd betrekking op cultureel waardevolle teksten. Literaire teksten bevatten narratieve (verhalende) en/of poëtische waardevolle eigenschappen, mogelijk gecombineerd met beeld en/of geluid. Deze teksten hebben waarde als 'tekst', niet alleen door de betekenis, maar ook door de vorm. Daarnaast kan de tekst waarde hebben voor de 'lezer': de tekst leidt tot een esthetische ervaring, roept emoties op als verwondering, herkenning of ontroering en leidt tot vervreemding en/of reflectie. Ten slotte bepaalt de maatschappelijke waarde die aan de tekst gehecht wordt mede of iets literatuur is, iets wat voortdurend aan verandering onderhevig is.
Meertalig repertoire	De talen, taalvariëteiten of de woorden en uitdrukkingen uit andere talen/taalvariëteiten die een persoon beheerst.
Meertaligheid	Meertaligheid betekent: <ul style="list-style-type: none"> - de aanwezigheid van meerdere talen binnen een bepaalde context of gebied; - een taaloverstijgende competentie: het functioneel en flexibel kunnen inzetten van een meertalige repertoire om te communiceren of om een nieuwe taal te leren.
Narratief	Verhaal

Narratief begrip	Het onderscheiden van literaire structuur en het geven van kenmerken van literaire teksten.
Taalleerstrategie	De manier waarop een leerling het taalleren aanpakt.
Tekst	<p>Elke vorm van mondelinge, schriftelijke, digitale en multimediale communicatie, of een combinatie hiervan, waarmee ideeën, ervaringen, gevoelens, meningen en informatie door middel van taal worden gedeeld.</p> <p>Teksten maken sociale interactie tussen mensen mogelijk: zonder tekst kan geen talige communicatie plaatsvinden. Teksten hebben verschillende communicatieve doelen.</p>

BIJLAGE 4: BRONNENLIJST

- Adams, M. J. (2011). Advancing Our Students' Language and Literacy: The Challenge of Complex Texts. *American Educator*, 34(4), 3-12.
- Agirdag, O. & Kambell, E. R. (2017). *Meertaligheid en onderwijs*. Amsterdam: Boom uitgeverij.
- Austen, V.J. (2005). The value of creative writing assignments in English literature courses. *International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*, 2(2), 138-150.
- Avermaet, P. van (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende Talen Magazine*, 102(7), 6-10.
- Bereiter, C. (2002). *Education and Mind in the Knowledge Age*. Mahwah, NJ: L. Erlbaum.
- Biesta, G. J. J. (2018). *Tijd voor pedagogiek. Over de pedagogische paragraaf van onderwijs, opleiding en vorming*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Bloom, Lynn Z. (1998). *Composition studies as a creative art: Teaching, writing, scholarship, administration*. Logan, UT: Utah State University Press Publications.
- Boekaerts, M. & Cascallar, E. (2006). How far have we moved toward integration of theory and practice in self-regulation? *Educational Psychology Review*, 18, 199-210.
- Bolle, K. (1999) Creatief schrijfonderwijs is uit. *Moer*, 4(3), 99-102.
- Bonset, H. & Hoogeveen, M. (2011). *Mondelinge taalvaardigheid in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.
- Branden, K. van den (2015). *Onderwijs voor de 21ste eeuw. Een boek voor leerkrachten en ouders*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Brand-Gruwel, S., Wopereis, I., & Walraven, A. (2009). A descriptive model of information problem solving while using internet. *Computers & Education*, 53(4), 1207-1217.
- Brillenburch Wurth, K. & Rigney, A. (2009). *Het leven van teksten: een inleiding tot de literatuurwetenschap*. Amsterdam University Press.
- Coenen, L. (1992). Literaire competentie: werkbaar kader voor het literatuuronderwijs of nieuw containerbegrip? *Spiegel*, 10(2), 55-78.
- Cornelissen, G. (2016) *Maar als je erover nadenkt... Een jaar literatuuronderwijs in groep 7 en 8 van de basisschool* (Vol. 27). Eburon Uitgeverij BV.
- Couzijn, M. J. & Rijlaarsdam, G. C.W (2004) Learning to read and write argumentative tekst by observation of peer learners. In G. Rijlaarsdam, H. van den Bergh & M. Couzijn (red.) *Studies in Writing: Vol.14. Effective Learning and Teaching of Writing. A Handbook of Writing in Education* (second edition) (pp. 241-258) Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Cummins, J. (1979). Linguistic Interdependence and the Educational Development of Bilingual Children. *Review of educational research*, 49(2), pp. 222-251.
- Damhuis, R. (2008). *Gesprekken zijn de spil van onderwijs. Taalbeleid in uitvoering*. Lectorale rede. Marnix Academie, Utrecht.
- Damhuis, R. (2010). Maakt u het verschil. Goede interactie noodzakelijk bij taal en rekenen. *Tijdschrift voor remedial teaching*, 18(3), 25-29.
- Damhuis, R., Van der Zalm, E. & Boland, A. (2016). Taaldenkgesprekken tijdens spel. *Het jonge kind*, 44(4), 17-19.

- De Jong, F. (2012). Zelfgestuurd leren: John H. Flavell. In: M. Ruijters & R.J. Simons (red.), *Canon van het leren: 50 concepten en hun grondleggers* (pp. 613-622). Deventer: Kluwer.
- Dignath, C., & Büttner, G. (2008). Components of fostering self-regulated learning among students: A meta-analysis on intervention studies at primary and secondary school level. *Metacognition & Learning, 3*, 231-264.
- Dormolen M. van, A. van Montfoort, M. Nicolaas en A. Raukema (2005). *De doorgaande leeslijn 0-18 jaar. Beleidsnotitie Stichting Lezen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Ebbens, S. & Ettekoven, S. (2005). Samenwerken en leren. Kenmerken van gestructureerd leerdoelgericht groepswork. In: Ebbens, S. & Ettekoven, S (red.). *Samenwerkend leren. Praktijkboek* (4e druk, p 15 -47), Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- European Federation of National Institutions for Language. (z.d.). *Bevordering van de taalverscheidenheid in Europa*. Geraadpleegd op 29 mei 2018 van <http://www.efnil.org/documents/principles/dutch>
- Evans, C. (2013). Making sense of assessment feedback in higher education. *Review of educational research, 83*(1), 70-120.
- Gibbons, B. (2014). *Scaffolding Language, scaffolding learning* (1e druk). Portsmouth: Heinemann.
- Gielen, S., Padmos, T., Philips, I. & Truyts, I. (2012). *Talensensibilisering in het kleuter- en lager onderwijs. Tips voor de klas- en schoolpraktijk*. Leuven en Gent: KU Leuven en Universiteit Gent.
- Glopper, K. (2018). Nieuws over Nieuwsbegrip. Over de uitkomsten en interpretatie van een studie naar de effecten van onderwijs in strategieën voor begrijpend lezen. *Levende Talen Tijdschrift, 19* (2), 26 -32.
- Guilford, J. P. (1967). Creativity: Yesterday, today and tomorrow. *The Journal of Creative Behavior, 1*(1), 3-14.
- Hajer, M. & Meestringa, T. (2015). *Taalgericht vakonderwijs* (3e druk). Bussum: Coutinho.
- Hajer, M. & Spee, I. (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten. Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool*. Utrecht: Schrijfgroep Lectoreninitiatief Professionalisering Taalonderwijs Nieuwkomers.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of educational research, 77*(1), 81-112.
- Hendrix, T. & Westen, W. van der (2018). *Visie op het vak taal/Nederlands voor Curriculum.nu*. Utrecht: Sectiebestuur Nederlands Levende Talen.
- Herzog-Punzenberger, B., Le Pichon-Vorstman, E., Siarova, H. (2017). *Multilingual Education in the Light of Diversity: Lessons Learned, NESET II report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Janssen en Van den Bergh (2010). Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen. *Levende Talen Tijdschrift, 11*(1), 3-15.
- Jaspaert, K. & Frijns, C. (2017). *Taal leren. Van kleuters tot volwassenen*. Tiel: Lannoo Campus
- Jonckheere, S. (2011). Talensensibilisering in het basisonderwijs: op een positieve manier omgaan met talen in de klas. *Tijdschrift Taal 2*(3), 34-41.
- Kirschner, P. A. (2018). *Het voorbereiden van leerlingen op (nog) niet bestaande banen*. Eindrapport. Heerlen: Open Universiteit.
- Klein, P. D., & Boscolo, P. (2016). Trends in research on writing as a learning activity. *Journal of Writing Research, 7*(3), 311-350.

- Klinkenberg, S., & de Vroomen, J. (1988). *Tussen Apollo en Hermes; Hoofdstukken uit de geschiedenis van moedertaalonderwijs in en buiten Nederland*. Enschede: SLO.
- Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (2018). *Talen voor Nederland*. Amsterdam: KNAW. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/talen-voor-nederland>
- Koopman, E.M. (2015b). How texts about suffering trigger reflection: Genre, personal factors, and affective responses. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 9(4), 430-441.
- Kuiken, F. & Muysken, P. (2009). Doe je voordeel met meertaligheid. *Didactief*, 39(6) 36-37.
- Kurrikulum.frl (2018). *Visie op het leergebied Friese taal en cultuur*, Geraadpleegd op 3-10-2018. https://kurrikulum.frl/wp-content/uploads/2018/09/Konseptfyzje-op-it-leergebied-Fryske-taal-en-kultuer_DEF.pdf
- LAKS (2018). *Brief leerlingen aan het ontwikkelteam Nederlands*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Brief-LAKS-Nederlands.pdf>
- Leeman, Y. A. M. (2016). Met verhalen stevig in de superdiverse wereld komen staan. *Pedagogiek in Praktijk*, 21, 22-26.
- Leeuw, B. van der, & Meestringa, T. (2014). *Genres in schoolvakken; taalgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Lems, M. (2014). *Weten waar de woorden zijn. Methodiek Creatief schrijven*. Heruitgavedruk. Hillegom: SAAM uitgeverij.
- Lin, M., & Mackay, C. (2004). *Thinking through modern foreign languages*. Chris Kington.
- MBO-raad (2018). *Deelname mbo aan curriculum.nu*. Geraadpleegd op 5 oktober, van https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Visie-MBORaad-Curriculum.nu_1.pdf
- Mediawijzer.net (z.d.). *Competentiemodel: 10 mediawijsheidcompetenties*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.mediawijzer.net/>
- Meesterschap Nederlands (2016). *Manifest Nederlands op school. Vakdidactiek Geesteswetenschappen*. Geraadpleegd op 4 oktober 2018, van <https://vakdidactiekgw.nl/2016/02/18/manifest-nederlands-op-school-de-stand-van-zaken/>
- Mercer, N. & Littleton, K. (2007). *Dialogue and the development of children's thinking: a sociocultural approach*. London, UK: Routledge.
- Meusen-Beekman, K. D., Joosten-Ten Brinke, D., & Boshuizen, H. P. A. (2016). De retentie van zelfregulatie, motivatie en self-efficacy in het voortgezet onderwijs na formatief toetsen in het basisonderwijs. *Pedagogische Studiën*, 93(3), 136-153.
- Mol, S. E., Boerma, I. E., Dekker, S. J., & Jolles, J. (2015). *Verhalen vertellen, verwonderen en verbeelden met De Schoolschrijver. Onderzoeksrapportage*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Mol, S.E. & Bus, A.G. (2011). Lezen loont een leven lang: De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3-15.
- Neerlandistiek (2018). *Bijdrage vanuit de Neerlandistiek aan het curriculum Nederlands*. Rotterdam: Taalunie.
- Netwerk Didactiek Nederlands (2016). *Visietekst*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <http://www.netdidned.be/Visietekst-NDN25-2-16.docx>
- Notten, N. (2012). *Over ouders en leesopvoeding*. Stichting Lezen Reeks 21. Delft: Eburon.
- Oberon (2016). *Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo*. Amsterdam: Stichting Lezen.

- Ockenburg, L. V., Weijen, D. V., & Rijlaarsdam, G. (2018). Syntheseteksten leren schrijven in het voortgezet onderwijs; Het verband tussen schrijfaanpak en voorkeur voor leeractiviteiten. *Levende Talen Tijdschrift*, 19(2), 3-14.
- Onderwijsraad (2017). *Vluchtelingen en onderwijs. Naar een efficiëntere organisatie, betere toegankelijkheid en hogere kwaliteit*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Oostdam, R., & Rijlaarsdam, G. (1995). *Towards strategic language learning*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Orioni, M. (2016). *Het meertalige kind, een eerste kennismaking*. Amsterdam: van Gennep.
- Peer, W. van (1992). *Lees meer fruit: kinderen en literatuur*. Bohn Stafleu Van Loghum.
- Peer, W. van, Hakemulder, J., & Zyngier, S. (2007). Lines on feeling: foregrounding, aesthetics and meaning. *Language and Literature*, 16(2), 197-213.
- Pol van der, C. (2010). *Prentenboeken lezen als literatuur. Een structuralistische benadering van het concept 'literaire competentie' voor kleuters*. Delft: Eburon-Stichting Lezen.
- Pompert, B. (2017, 10 juli). *Taal, daar draait het om*. Geraadpleegd op 4 oktober 2018, van <https://wij-leren.nl/taalonderwijs-ontwikkelingsgericht-betekenisvol-effectief.php>
- Ravesloot, C., & Leeuw, B. van der. (2013). Van leesles naar complete taalles. Leesdidactiek versterken door methodelessen te herontwerpen. *Levende Talen Magazine*, 100(8), 16-20.
- Rijlaarsdam, G.C.W. (1993). Learning, whose learning? Autonomous learning in mother-tongue education. *5th International Convention on Language and Education*. March 22-26th 1993. School of Education. University of East Anglia. Norwich, U.K.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, 25(1), 54-67.
- Sadler, D. R. (1989). Formative assessment and the design of instructional systems. *Instructional science*, 18(2), 119-144.
- Schnabel, P. e.a. (2016). *Ons Onderwijs 2032: Eindadvies*. Den Haag: Platform Onderwijs2032.
- Schrijvers, M. (2018). *Integratie van fictie- en literatuuronderwijs met gespreksvaardigheden en schrijfvaardigheid. Een verkenning van praktijkgerichte initiatieven*. SLO: Enschede.
- Schrijvers, M., Janssen, T., & Rijlaarsdam, G. (2016). 'Dat een boek kan veranderen hoe je naar de wereld kijkt'; De impact van literatuuronderwijs op zelfinzicht en sociaal inzicht van bovenbouwleerlingen in havo en vwo. *Levende Talen Tijdschrift*, 17(1), 3-13.
- SIOB, Kennisnet, & Mijn kind online (2013). *Slimmer zoeken. Informatievaardigheden op de basisschool*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.kb.nl/sites/default/files/brochure-slimmer-zoeken.pdf>
- SLO (z.d.). *Voorbeeldmatig leerplankader Informatievaardigheden*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <http://curriculumvandetekomst.slo.nl/21e-eeuwse-vaardigheden/digitale-geletterdheid/informatievaardigheden/voorbeeldmatig-leerplankader>
- Smits, A. (2018, 19 september). *Moeilijke teksten scaffolding met ICT*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <http://geletterdheidschoolsucces.blogspot.com/2018/09/moeilijke-teksten-scaffolding-met-ict.html>

- Smits, A., & Van Koeven, E. (2016, 12 juli). *Goed taalonderwijs is goed NT2-onderwijs* [blogpost]. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/search?q=meertaligheid>
- Smits, A., & van Koeven, E. (2018, 24 april). *Het taalcurriculum van de toekomst: gelijke kansen voor alle leerlingen* [blogpost]. Geraadpleegd op 4 oktober 2018, van <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl/2018/04/het-taalcurriculum-van-de-toekomst.html>.
- Starko, A.J. (2010). *Crativity in the classroom: Schools of Curious Delight*. Fourth Edition. New York (NY): Routledge.
- Stichting Leerplan Ontwikkeling (2018). *Startnotitie Nederlands voor curriculum.nu*. Enschede: SLO.
- Stichting Leerplanontwikkeling (2017). *Nederlands. Vakspecifieke trendanalyse 2017*. Enschede: SLO.
- Stichting Lezen (2017). *'Zo fijn dat het niet fout kan zijn.'* *De invloed van (re)creatief schrijven op lezen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Stichting Lezen (2018). *Leesbevordering en literaire vorming in Curriculum.nu*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Stichting Lezen (2018). *Lezen in het Nederlands en Lêze yn it Frysk. Een literatuuronderzoek naar de leesontwikkeling van tweetalige Friese kinderen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Swain, M. (2005). The Output Hypothesis: Theory and Research. In E. Hinkel (red.) (2005). *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, pp. 471-483. Mahwah, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Sytema, S., Tammes, A.-C., Damhuis, R. & De Blauw, A. (2010). Geef gesprekken met kinderen kwaliteit. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 31(4), 5-12.
- Taalunie (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag
- Ten Dam, G. T. M., & Volman, M. L. L. (2002). Het sociale karakter van kritisch denken: didactische richtlijnen. *Pedagogische Studiën*, 79(3), 167-182.
- Ten Dam, G., Geijsel, F., Reumerman, R. & Ledoux, G. (2010). Burgerschapscompetenties: de ontwikkeling van een meetinstrument. *Pedagogische Studiën*, 87, 313-333.
- Thompson, C. (2011). Critical thinking across the curriculum: Process over output. *International Journal of Humanities and social science*, 1(9), 1-7.
- Toorenaar, A. & Rijlaarsdam, G. (2011). Instructional theory of Language Lessons. A design study to validate the communities of learners concept in the language curriculum. *L1- Educational Studies in Language and Literature*, 11, 57-89.
- Van Avermaet, P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende Talen Magazine*, 102(7), 6-10
- Van Renssen, F. & Smits, A. (2018, 24 april). *Het talencurriculum van de toekomst: gelijke kansen voor alle leerlingen*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018 van <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/search?q=taalbasis>
- Van de Sande, E. (2015). *Executive functions for early literacy learning*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Van de Sande, E., Bruggink, M., & Lamers, I. (2015). *Executieve Functies voor het leren lezen*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands en Radboud Universiteit.
- Van Steensel, R., Sande, L. V. D., & Arends, L. (2017). Investeren in leesmotivatie maakt leerlingen meer gemotiveerde lezers... en betere lezers. *Levende Talen Tijdschrift*, 18(2), 3-13.

- Van Steensel, R., Van der Sande, L., Bramer, W., & Arends, L. (2016). *Effecten van leesmotivatie interventies: Uitkomsten van een meta-analyse*. Den Haag: Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.
- Vereniging van schoolleiders en loopbaanbegeleiders (2018). *Visie op LoopbaanOntwikkeling- en Begeleiding (LOB)*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Visie-definitief-NVS-NVL-VVSL-1.pdf>.
- Vereniging van Universiteiten (2018). *Visie VSNU op aansluiting wetenschappelijk onderwijs op curriculum.nu*. Geraadpleegd op 11 oktober 2018, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Visie-VSNU-Curriculum.nu - 1.pdf>.
- Vermunt, J. D. H. M. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs: Naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken*. Lisse: Swets en Zeitlinger
- Vlaamse Overheid (2018a). *Voorontwerp van decreet betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.onderwijsdoelen.be/sites/default/files/atoms/files/VR%202018%20Einddoelen%20eerste%20graad%20SO%20-%20decreet.pdf>
- Vlaamse Overheid (2018b). *Ontwerp van decreet betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.onderwijsdoelen.be/sites/default/files/atoms/files/VR%202018%201307%20DOC.%200807%203%20TER%20Einddoelen%20eerste%20graad%20SO%20-%20memorie.pdf>
- Witte, T. C. H. (2008). *Het oog van de meester: een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van HAVO-en VWO-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs* (Vol. 12). Eburon Uitgeverij BV.
- Zwiers, J. (2007). Teacher practices and perspectives for developing academic language. *International Journal of Applied Linguistics*, 17(1), 93-116.

Geraadpleegde Buitenlandse Curricula

- Internationale verkenning: Curriculum Australië (2015). Geraadpleegd op <https://www.australiancurriculum.edu.au/f-10-curriculum/>
- Internationale verkenning: Curriculum British Columbia (2015). Geraadpleegd op <https://curriculum.gov.bc.ca/curriculum-info>
- Internationale verkenning: Curriculum Schotland (2015). Geraadpleegd op http://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education/curricula_2014
- Internationale verkenning: Curriculum Verenigde Staten, Common Core Standards. Geraadpleegd op: http://www.corestandards.org/wp-content/uploads/ELA_Standards1.pdf

Gespreksverslagen van gesprekken ter voorbereiding op Curriculum.nu

- Bijeenkomst Aansluiting Nederlands vmbo-mbo Curriculum.nu (2018). Input aansluiting vmbo-mbo voor Curriculum.nu. Datum: 20-02-2018. Rotterdam.
- Bijeenkomst Aansluiting Voortgezet Onderwijs Rotterdamse Hogescholen (2018). Aanbevelingen aan het ontwikkelteam Nederlands. Datum: 26-01-2018. Rotterdam.

Bijeenkomst LVON (2018). Input LVON/tweedegraads lerarenopleiders aan ontwikkelteam Nederlands. Datum: 02-02-2018. Utrecht.

Bijeenkomst Pabo-opleiders (2018). Input pabo-opleiders aan ontwikkelteam Nederlands. Datum: 30-01-2018. Utrecht.

Bijeenkomst Tweedegraads lerarenopleiders (2017). Jeugdliteratuur in het curriculum. Datum: 07-12-2017. Utrecht.